RELIGIÓZNA ŠTRUKTÚRA OBYVATEĽSTVA HOREHRONIA

Miloš Bačík

Abstract

This article outlines a brief survey of the religious structure of the population in the Upper-Hron region. Its current status has to be assessed in the context of the religious situation in Slovakia which has gradually been created under the influence of various factors, particularly political and economic ones.

Keywords: religious structure, Upper – Hron region, religion: Roman Catholic, Greec Catholic, Evangelical Augsburg confession, not identified, population without religion

Úvod

Pojem štruktúra označuje podstatnú vlastnosť javov, ktoré sa skladajú z prvkov alebo častí a ktoré sa nachádzajú v relatívne stálych vzťahoch a väzbách, vytvárajúcich určitý vnútorný poriadok.

Skúmanie štruktúr obyvateľstva patrí k tradičným úlohám demogeografie. Vo svojom príspevku sme sa zamerali na náboženskú štruktúru a jej analýzu z regionálneho pohľadu.

Súčasný obraz religióznej štruktúry ako významnej charakteristiky obyvateľstva Horehronia (región Horehronia stotožňujeme s okresom Brezno. Správne kritérium sme si zvolili najmä z dôvodov štatistických. Skúmané územie bolo vymedzené administratívnou delimitáciou štátu, ktorú schválil parlament Slovenskej republiky v r. 1996) je potrebné posudzovať v kontexte cirkevných pomerov existujúcich na území Slovenska, ktoré sa postupne formovali pod vplyvom rôznych činiteľov, najmä politicko-mocenských a hospodárskych.

V duchu ideológie socializmu bola na Slovensku prerušená kontinuita zisťovania údajov o náboženskom vyznaní obyvateľstva, ktorá siahala až do druhej polovice 19. storočia. Cenzus v r. 1950 sa stal posledným oficiálnym prameňom údajov o konfesionálnom zložení. Podľa neho až 99,6 % prítomného obyvateľstva sa prihlásilo k niektorej z existujúcich religii. I keď sa v období 1950 - 1991 počty veriacich oficiálne nevykazovali, do r. 1990 boli správcovia farností povinní každoročne hlásiť štátnym orgánom okrem iného úhrnné počty krstov, cirkevných sobášov a tiež počty detí prihlásených na vyučovanie náboženstva (Pastor, 1994). Až v sčítaní r. 1991 sa znovu evidovali údaje, ktoré sa dotýkajú religiozity. Bývajúc obyvateľstvo s trvalým pobytom sa mohlo slobodne prihlásiť k vierovyznaniu bez ohľadu na to, v akom vzťahu je cirkev resp. náboženské spoločenstvo k štátu. Na Slovensku, podobne ako uvádza napr. Srb (1997) pre

Českú republiku, medzi rokmi 1950 – 1991 všetky významnejšie cirkvi stratili časť veriacich osôb k nim sa hlásiacich, len okrajové cirkvi a spoločnosti vykazovali malý zisk.

Vybrané znaky a činitele, ovplyvňujúce religiozitu

Od nežnej revolúcie sú náboženské pomery na Slovensku evidované rôznymi znakmi, ktoré odrážajú základné rysy religiozity (napr. priemerný počet veriacich pripadajúcich na jedného kňaza; podiel cirkevných krstov z počtu narodených detí; percento cirkevných sobášov z uzavretých manželstiev; podiel cirkevných pohrebov z počtu zomretých a i.). Ich výpovedná hodnota nie je však rovnaká a to aj napriek tomu, že sú založené na serióznych údajoch štátnych a cirkevných inštitúcií. Za spoľahlivé môžeme považovať štatistické údaje o počte duchovných, cirkevne krstených detí, cirkevných sobášov, cirkevných pohrebov a počte bohoslužieb (tab. 1). Účasť na bohoslužbách je evidovaná na základe primárnych pozorovaní a exaktnosť výsledkov je značne nižšia. To vlastne ovplyvňuje spoľahlivosť jednotlivých ukazovateľov, ktoré sú viazané na tento údaj. Ako problematická sa javí tá skutočnosť, že sledované ukazovatele vyjadrujú vonkajšie, v jednaniach veriacich objektivizované, verejne konané prejavy religiozity. Každý vonkajší prejav však môže byť ovplyvňovaný inými vonkajšími skutočnosťami. Tak napr. niektorí ľudia, ktorí sú nábožensky založení sa nezúčastňujú cirkevného života z dôvodov, ktoré ležia mimo oblasť náboženstva a iní, ktorí sa s náboženstvom vnútorne rozišli sa môžu zvonku prispôsobovať náboženských zvyklostiam svojich blízkych.

Charakteristickými znakmi stavu religiozity sú jej veľkosť a príslušnosť k jednotlivým denomináciám. Pod veľkosťou religiozity rozumieme zistenie podielu veriacich z celkového počtu obyvateľov. Na Slovensku sa v r. 1991 prihlásilo 72,8% obyvateľov ku konkrétnej konfesii, u 17,4 % nebola konfesia zistená. Podľa údajov cirkví bolo až 81,4 % obyvateľov veriacich. Nesúladi údajov štátnych s údajmi cirkevnými nesúvisí len s vysokým počtom osôb, u ktorých nebola zistená konfesia (takmer 918 tis.), ale aj s vymedzením samotného pojmu „veriaci človek“. V tejto súvislosti je potrebné upozorniť na existenciu prípadov, ktoré britská sociologička G. Davie (1990) označuje ako „believing without belonging“, keď sa osoba k cirkvi nehlási, pritom však verí v Boha ako aj prípadov opačných. Cirkev ako zástupkyňa veriacich je autoritou, ktorá môže určiť koho za veriaceho pokladá a koho nie. Požiadavky kladené cirkvami na veriacich sú však vysoko nadsadenými normami a keby sme stroho vylučovali z „veriacich“ každého, kto ich nedodržiava v reálnom živote, mohli by sme vyhlásiť našu spoločnosť za vyslovene ateistickú. Ďalej sa jednotlivé cirkvi odlišujú dôrazom, ktorý kladú na rôzne stránky náboženského života. To čo je pre jednu základnou podmienkou príslušnosti k cirkevnému spoločenstvu, nemusí byť bezpodmienečným znakom pre druhú cirkev.

Tab. 1: Niektoré charakteristiky religiozity obyvateľstva Slovenska v roku 2009 – vybrané cirkvi ¹⁾

Table 1: The some characteristics of religiousness of Slovakia's population in the year 2009 – the selected churches ¹⁾

Cirkev/ charakteristika	cirkevne pokrstené deti ²⁾	cirkevné sobáše ³⁾	cirkevné pohreby ⁴⁾
Rímskokatolícka	62,3	47,6	68,7
Gréckokatolícka	4,2	3,2	4,5
Evanjelická a. v.	4,3	3,4	8,4

¹⁾ v %

²⁾ z počtu živonarodených detí na Slovensku

³⁾ z uzavretých manželstiev

⁴⁾ z počtu zomretých

Prameň vstupných údajov: Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2010. Bratislava: Štatistický úrad SR.

Podľa výsledkov cenzu v r. 2011 sa na Slovensku prihlásilo ku konkrétnej relígií 76 % populácie, u 10,6 % nebolo vierovyznanie zistené a zostávajúci 13,4% obyvateľov bolo bez vyznania. Údaje za okres Brezno nevybočovali výraznejšie z celoslovenského priemeru (tab. 2). Podiel veriacich bol na jeho úrovni (75,6 %), obyvateľov s nezistenou relígiou bolo percentuálne viac a ateistov menej. V rámci Banskobystrického kraja sa okres Brezno zaradil do skupiny malých okresov (Detva, Krupina, Veľký Krtíš) s vyšším podielom veriacich z celkového počtu obyvateľov. U obyvateľstva bez vyznania mal podobné relatívne hodnoty len okres Lučenec. Údaje za základné administratívne jednotky sú prirodzene variabilnejšie. Väčšia pestrosť bola zrejma pre obce s vyšším počtom obyvateľov, ktoré nepodliehajú výraznejším štatistickým výkyvom. Religióznější bol východ Horehronia, naopak menej religiózne okolie Brezna. V uvedenom území bola v období socializmu narušená kontinuita cirkevných pomerov s tradičnou náboženskou štruktúrou. Rozhodujúce priemyselné aktivity Horehronia sa koncentrovali práve v tomto priestore, pričom sústreďovali značný počet príslušníkov robotníckej triedy, predvoja komunistickej strany. Marxistická ideológia popiera existenciu Boha. V jej podaní je Boh prezentovaný ako ilúzia a v náboženstve vidí prejav utláčaného ľudu. Pri cenzu v r. 1991 z celkového počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov okresu Brezno bolo 46,3 % robotníkov práve z Brezna, Hronca, Podbrezovej a Valaskej. Ešte vyšším podielom (66,6 %) disponovali tieto obce pri zastúpení obyvateľstva bez vyznania.

Tab. 2: Religiózna štruktúra obyvateľstva Slovenska podľa cenzov v období 1991 – 2011¹⁾Table 2: Religious structure of the population Slovak republic, census 1991 – 2011¹⁾

Územie	Slovensko			Horehronie		
Vierovyznanie / rok	1991	2001	2011	1991	2001	2011
Rímskokatolícke	60,4	68,9	62,0	65,8	75,4	66,3
Evanjelické a. v.	6,2	6,9	5,9	3,8	4,6	3,7
Gréckokatolícke	3,4	4,1	3,9	3,4	4,3	4,1
Pravoslávne	0,7	0,9	0,9	0,2	0,3	0,3
iné	2,1	3,1	3,3	0,2	0,9	1,2
nezistené	17,4	3,0	10,6	17,8	2,7	12,3
bez vyznania	9,8	13,0	13,4	8,8	11,8	12,1
Celkový počet obyvateľov	5 274 335	5 379 455	5 397 036	66 410	65 909	64 196

¹ v %

Prameň vstupných údajov:

Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991 (sčítacie listy OB 2; okres 5301 Banská Bystrica). 1992. Bratislava: ŠÚ SR.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bratislava: Štatistický úrad SR.

http://portal.statistics.sk (výsledky SODB 2011); 28. 9. 2012

Náboženské pomery Horehronia určujú tri relígie s rozhodujúcim podielom (cez 98 %) z celkového počtu 48,5 tis. veriacich (cenzus 2011). Dominantné postavenie má Rímskokatolícka cirkev (87,8 %), štatistiky významné sú ešte cirkvi Gréckokatolícka (5,4 %) a Evanjelická augsburského vyznania (4,9 %). Štatisticky málo významné sú Pravoslávna cirkev, Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia, Evanjelická cirkev metodistická a Kresťanské zbory. Podiely ostatných denominácií a spoločenstiev (napr. Reformovaná kresťanská cirkev, Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Starokatolícka cirkev, Cirkev československá husitská) možno považovať za štatisticky nevýznamné.

Teoreticky sa mohla v skupine nonkonformných cirkví skrývať aj viera zviazaná s určitou sústavou a s určitou formou náboženskej organizácie, pokiaľ by to bolo náboženstvo mimokresťanské. V cirkevných pomeroch Horehronia prichádzalo do úvahy židovské náboženstvo cez Ústredný zväz židovských náboženských obcí, prípadne aj ľudia zasiahnutí módnou vlnou Zen-budhizmu a Bahájske spoločenstvo. Nekresťanskou spoločnosťou boli aj Jehovovi svedkovia, ktorí tu pôsobili už v dobe, kedy táto bývalá sekta stála mimo zákon. Po r.1990 vystúpila na verejnosť s novou silou a v nasledujúcom období dosiahla legitímne

uznanie ako spoločenstvo veriacich, ku ktorému sa hlásili malé minority v Brezne, Čiernom Balogu, Hronci, Pohorelej, Polomke, Valaskej a Závadke nad Hronom.

Náboženské pomery by boli neúplné, ak by sme neuviedli kategóriu „bez vyznania“. Od cenzu v r. 1991 predstavuje druhú najpočetnejšiu skupinu obyvateľov, ktorá kontinuálne rástla a v r. 2011 prekročila 12 % hranicu. Z pohľadu vývojových tendencií nie je dôvodom tohto stavu len ideologické pozadie predchádzajúceho politického systému v podobe ateizmu, ale aj pokračujúca sekularizácia spoločnosti ovplyvnená modernizačnými procesmi v podobe urbanizácie, postindustrializmu a technologizácie. Sekularizmus a zmena životného štýlu najmä u mladých ľudí viedli k postupnému uvoľňovaniu náboženských tradícií.

Religiozitu ovplyvňuje celý rad činiteľov a procesov (napr. pohlavie, vzdelanie, urbanizácia, a i.). Ženy tvoria činný aktív farností a zborov. V cirkevnom spoločenstve žena nachádza často spoločenské a osobné zázemie (Kadlecová, 1967). Religiozitu ženskej populácie zvyšuje aj tá časť žien, ktorá zostáva uzavretá v domácnosti a ich väzba na spoločnosť je len sprostredkovaná (napr. cez manžela). Z hľadiska rozšírenia religiozity medzi pohlavím sledujeme na Horehroní vyššie percento veriacich u žien. Prevalencia je daná najmä vekovou skladbou (výraznejšie zastúpenie žien v dôchodkovom veku) a nerovnakou strednou dĺžkou života. U vidieckej populácii, ktorá je staršia ako mestská sa rozdiely ešte prehľbujú (napr. index feminity tohto obyvateľstva na Horehroní vo vekovej skupine 60 a viac ročných bol v r. 2011 na úrovni 1 525 ‰). Navyše starí ľudia ešte patria k predvojnovému a vojnovému generácii minulého storočia, ktorá od narodenia bola vychovávaná v duchu kresťanstva a náboženskej slobody zaručenej ústavou. Ženy podobne ako muži Evanjelickej cirkvi a. v. sú na Horehroní výrazne starší. Dokumentuje to medián veku, ktorý bol v r. 2001 o 10 rokov vyšší v porovnaní s príslušníkmi Rímskokatolíckej cirkvi (tab. 3). V prípade vzdelania bolo príznačné, že s jeho vyšším stupňom rástol pred r. 1989 podiel ateistov a klesal podiel veriacich a nevyhranených obyvateľov. Pomerne nízke bolo percento veriacich medzi vysokoškolsky vzdelanými ľuďmi (Bačík, 2007).

Zrejmý vplyv na religiozitu má aj urbanizácia, čo dokumentujú nasledovné štatistické údaje: 53,4 %, 54,4 % a 51,4 % obyvateľstva bez vyznania sa koncentrovalo v ostatných troch cenzoch práve v Brezne. Na rozdiel od spôsobu a podmienok života v mestskom prostredí má človek na vidieku menej voľného času, ale aj iný výber príležitostí ako voľný čas využije pre seba. Obyvatelia najmä menších a odľahlejších obcí tvoria v porovnaní s obyvateľmi mesta reálne neformálnu spoločenskú skupinu, ktorá sa grupuje aj v rámci farnosti. Jej význam a funkcia po r. 1989 opäť vzrástla. Stala sa miestom pravidelných stretnutí ľudí, regulátorom lokálnych spoločenských pomerov a tvorcom verejnej mienky. Svoju pôvodnú spoločenskú funkciu postupne nadobudol aj kostol a kňaz.

Tab. 3: Štruktúra obyvateľstva Horehronia podľa pohlavia a veku – vybrané cirkvi; cenzus 2001¹⁾

Table 3: Age and sex structure of the population in Upper – Hron region – the selected churches; census 2001¹⁾

Veková skupina	Ženy			Muži		
	Rk ²⁾	Gk ³⁾	E a. v. ⁴⁾	Rk	Gk	E a. v.
0 - 14	17,4	20,0	10,5	20,2	22,7	10,5
15 - 59	61,3	54,5	59,1	65,6	59,6	65,7
60 a viac	21,3	25,5	30,4	14,2	17,7	23,8
medián veku	37,9	36,8	47,5	34,1	34,7	44,8

1) v %

2) Rímskokatolícka

3) Gréckokatolícka

4) Evanjelická augsburského vyznania

Prameň vstupných údajov: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bratislava: Štatistický úrad SR.

Formovanie sa religióznych pomerov

Formovanie sa religióznych pomerov v študovanom území vychádza z historického vývinu náboženskej a etnickej štruktúry na území Slovenska. Jej počiatky siahajú do obdobia Veľkej Moravy. So vznikom ranofeudálneho Uhorského štátu dynastia Arpádovcov nadviazala styky s Východofranskou ríšou a otvorila svoju krajinu christianizácii západného rítu s latinským liturgickým jazykom. Začiatkom 11. stor. pápež Silvester II. zriadil uhorskú cirkevnú provinciu s centrom v Ostrihome, ku ktorej patrila prevažná časť územia Slovenska od rieky Moravy a Bielych Karpát na západe až po Rožňavu a Spiš na východe.

Významnými christianizačnými centrami boli kresťanské rády. Benediktínske opátstvo v Svätom Beňadiku sa stalo koncom 11. stor. miestom počiatkov kulturizácie Pohronia. Dôležitými christianizačnými centrami boli aj mestá, ktoré zohrávali vedúcu úlohu v rozvoji gotickej a neskorogotickej sakrálnnej architektúry (Šášky, 1981). V druhej polovici 13. stor. sa začal budovať románsky rímskokatolícky kostol Panny Márie na miernom návrší na terase Hrona, tvoriaceho jadro neskoršieho mestského hradu, v blízkosti ktorého sa postupne sformovalo mestské osídlenie. Začiatkom 14. stor. vznikla pri sútoku Hrona a Bystrice prvá gotická sakrálna stavba - rímskokatolícky špitálsky kostol sv. Alžbety. V druhej polovici 14. stor. sa posunulo banské podnikanie z oblasti Slovenského stredohoria ďalej na východ na úpätie Veporských vrchov a Nízkyh Tatier, kde s banskou ťažbou začali banskobystrickí a liptovskí ťažiar v chotári

Ľubietovej a Brezna. Obyvatelia Brezna, žijúci pôvodne v staršej osade, rozprestierajúcej sa v širšom ohybe Hrona na jeho nive a pravobrežných terasách sa zaoberali poľnohospodárstvom (najmä chovom dobytka), ale ryžovali aj zlato a z povrchových jám ťažili rudu. Najstaršou sakrálnou stavbou bol drevený farský kostol Panny Márie v priestore námestia, kde dnes stojí mariánsky stĺp, ktorého patrocínium je doložené už v r. 1405. Prvou neskorogotickou murovanou stavbou bol rímskokatolícky farský kostol Povýšenia sv. Kríža, situovaný pri severnom okraji urbánnej zástavby na návrší pod vrchom Dúbravka, ktorý bol postavený začiatkom 16. stor. po vypálení mesta majiteľmi Ľupčianskeho panstva Dóczyovcami.

Banské mestá na strednom Slovensku, ležiace v ohniskách ťažby drahých a farebných kovov, silne ovplyvnila kolonizácia na nemeckom práve. Kolonisti, prichádzajúci najmä zo stredovekého Nemecka boli nositeľmi rímskokatolíckeho vyznania. Brezno získalo obmedzené výsady slobodného banského mesta privilegiálnou listinou z r. 1380, v čase kedy bezprostredne končí vznik prvých, najstarších miest z tzv. zakladateľského obdobia na Slovensku. Podľa miestnej povesti prví osídlenci, baníci prichádzali z Tirolska, aby tu pokračovali vo svojom remesle (Hreblay, 1954).

Ďalšou fázou osídľovania, ktorá zasiahla nielen do sídelnej štruktúry Slovenska, jeho poľnohospodárstva (horské salašníctvo), charakteru ľudovej kultúry (špecifické prejavy, vyplývajúce z organizácie chovu oviec vo veľkých stádach s osobitnou terminológiou), ale aj do náboženstva bola kolonizácia na valašskom práve. Podstatným znakom tejto kolonizácie bolo, že pastierske obyvateľstvo, doosídľujúce horské oblasti sa vo vnútornom živote, vo vzťahu k vrchnosti, riadilo špeciálnym valašským právom, ktoré sa sformovalo v Transylvánii. Západná hranica priameho dosahu rumunských pastierov sa tiahla len po riekou Uh (Sokolovský, 2002). Ďalej už pokračovali Valasi rusínskeho a poľského pôvodu. Inonárodné etniká boli nositeľmi východného rítu, vyznávajúci pravoslávie, ktoré postupne prijalo aj autochtónne obyvateľstvo. Na Horehronie migrovali zo Spiša. Už pred rokom 1426 založili v lesoch Gemerskej stolice, patriacich Muránskemu panstvu Telgárt a Šumiac. Uplatnili sa aj vo Zvolenskej stolici, predovšetkým na majetkoch zámku Ľupča, kde sa už pred rokom 1470 spomína nimi založená dedina Valaská (Beňko, 1991). Valašského pôvodu boli pravdepodobne aj Dolná a Horná Lehota. Potvrdzujú to nielen názvy obcí, ale aj priezvisko Škultéty, patriace viacerým obyvateľom, potomkom dávnych zakladateľov a richtárov obcí (Binder, 1962).

Na území Slovenska sa až do novoveku neujala nijaká heréza (novátorstvo, rozkolníctvo resp. kacírstvo), či už pochádzala zo západu alebo z východu (Kohútová, 1997). Rímskokatolícke náboženstvo bolo rozšírené takmer po celom území Horehronia. Jeho príslušníkmi boli okrem Slovákov aj Nemci. Len na krajnom východe bolo domáce obyvateľstvo späté s pravoslávím. Táto jednoduchá štruktúra sa počas nasledujúceho historického vývoja čiastočne zmenila. Na jej

premeny vplývala reformácia a na ňu nadväzujúca protireformácia, konvertovanie valašského obyvateľstva ku Gréckokatolíckej cirkvi unionistickým úsilím Ríma v 17. stor. (tzv. Užhorodská únia) a migračné presuny obyvateľstva. Samotná reformácia na Pohroní vyšla zo stredoslovenských banských miest, ktoré stáli na čele hospodárskeho rozvoja, a ktoré mali v tomto období ešte dosť veľký podiel nemeckého obyvateľstva, vedomé si svojho etnického pôvodu. Reformácia si postupne našla veľa prívržencov aj v radoch šľachty, ktorú lákala hlavne možnosť získať majetky katolíckej cirkvi a kláštorov. Uhorský snem v r. 1608 prijal uznesenia, ktorými protestanti, šľachta a mešťania získali náboženskú slobodu. Stavy si súčasne vymohli záruky úplnej náboženskej slobody aj pre poddanské obyvateľstvo (Škvarna a i. ,1997). Cirkevnou synodou, ktorú zvolal do Žiliny palatín J. Thurzo začiatkom 17. stor., bola konštituovaná protestantská cirkevná organizácia. Jedným z troch správnych obvodov (superintendencií) bol aj brezniansky pre evanjelikov a. v. z Turčianskej, Novohradskej, Zvolenskej a Hontianskej stolice. I napriek uvedeným skutočnostiam začala katolícka cirkev s protireformačným úsilím. Keď sa majiteľka Muránskeho hradu M. Széchy vydala za palatína F. Vesselényiho a prijala katolícku vieru začala sa od polovice 17. stor. šíriť silná protireformácia aj na východe Horehronia (napr. v Bacúchu, Polomke a Heľpe). Do boja proti reformácii prichádzala na Horehronie najmä rehoľa piaristov. Ich rekatolizačnou činnosťou došlo k opätovnému nadobúdaniu prevahy rímskych katolíkov. I napriek dlhotrvajúcemu úsiliu sa im ale nepodarilo prinavrátiť k stavu pred r. 1522. Na začiatku 18. stor. protestanti tvorili približne tretinu populácie. Dôležitým aktom z hľadiska organizačného posilnenia katolíkov bolo vytvorenie Banskobystrického biskupstva v r. 1776 (napr. breznianska farnosť bola začlenená ako sídlo obvodu do Hornozvolenského dištriktuálneho archidiakonátu). Vydaním Tolerančného patentu Jozefom II. obnovili svoju činnosť v okolí Brezna viaceré miestne evanjelické fary.

Výsledkom starého zápasu reformácie s rekatolizáciou bolo sformovanie sa pomerne pestrej religióznej štruktúry obyvateľstva na prelome 19. a 20. storočia. Najpočetnejší boli príslušníci rímskokatolíckeho vierovyznania, ktorých počet a podiel mierne rástol. Jedným z dôvodom bol pomerne malý úbytok príslušníkov tejto cirkvi v nábožensky zmiešaných manželstvách uplatňovaním obmedzení cirkevného práva. Zastúpenie príslušníkov ostatných vierovyznaní mierne kleslo. V medzivojnovom období sa zastúpenie hlavných religii menilo len málo (tab. 4). Trend rastu rímskych katolíkov sa zachoval, mierne vzrástol aj podiel gréckokatolíkov, pokles zaznamenali evanjelici a izraeliti. Ani sťahovanie sa osôb z českých krajín na Slovensko, ktorí sa hlásili k cirkvám českobratskej a československej neprinieslo na Horehronie výraznejšiu zmenu. V štatistikách sa začali objavovať už aj osoby bez vyznania.

Tab. 4: Religiózná štruktúra obyvateľstva politického okresu Brezno v prvej polovici 20. storočia – vybrané roky

Table 4: Religious structure of the population in the district of Brezno in the first half of 20th century – the selected years

Religiózná štruktúra (religia)	Počet osôb veriacich a bez vyznania			Podiel osôb veriacich a bez vyznania (%)		
	1919 ¹⁾	1930 ²⁾	1938	1919	1930	1938
Rímskokatolícka	35 908	41 007	46 203	82,5	83,0	83,6
Gréckokatolícka	3 070	3 454	4 061	7,1	7,0	7,4
Pravoslávna	-	-	23	-	-	-
Evanjelická augsburská	4 097	4 310	4 332	9,4	8,7	7,8
Evanjelická reformovaná	62	59	-	0,1	0,1	-
Židovská	369	281	243	0,9	0,6	0,4
iná a neudaná ³⁾	12	199	307	-	0,4	0,6
Osoby bez vyznania	-	77	84	-	0,2	0,2
Celkový počet obyvateľov	43 518	49 387	55 253	100	100	100

¹⁾ údaje za slúžnovské okresy Brezno a Horehronský (vrátane obcí Lom nad Rimavicou a Drábsko, ktoré nepatrili do týchto okresov)

²⁾ v rokoch 1930 a 1938 bez údajov za obce Drábsko, Lom nad Rimavicou a Sihla

³⁾ v rokoch 1919 a 1930 len iná religia

Prameň vstupných údajov:

Soznam miest na Slovensku podľa popisu ľudu z roku 1919. 1920. Bratislava: Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska.

Kvietok, L. 1943. Zemepis Horehronia - vlastivedná štúdia Banskobystrického a Breznianskeho okresu. Zvolen (upravené autorom)

Pri sčítaní ľudu v rokoch 1921 a 1930 sa zisťovalo náboženské vyznanie v súvislosti s príslušnosťou obyvateľstva k jednotlivým religiám. To umožnilo podrobnejšie rozčleniť najmä protestantov podľa existujúcich denominácií. Vo výsledkoch z uvedených cenzov bolo obyvateľstvo rozčlenené na 22 konfesijných skupín (Očovský, 1993), z ktorých sa však v politickom okrese Brezno vyskytovala len časť a k niektorým konfesiám sa hlásilo len niekoľko osôb (tab. 5). Priestorový obraz religií ovplyvnilo postavenie rímskych katolíkov. Boli v prevahe na celom území s výnimkou niekoľkých izolovaných ostrovov s početnejším resp. dominujúcim zastúpením evanjelikov v Brezne, Hornej Lehote, Jarabej, Mýte pod

Ďumbierom a gréckokatolíkov na Šumiaci a v Telgárte. Keď 1. mája 1930 zaujal brezniansku faru Martin Rázus, čelný predstaviteľ Slovenskej národnej strany, spisovateľ, básnik, publicista, vo veľkej miere sa zaslúžil o zviditeľnenie Brezna v súdobom slovenskom evanjelictve (Bovan, 2005). Najzápadnejšia hranica stúpencov gréckokatolíckej viery na území Slovenska z pohľadu majoritného zastúpenia medzi obyvateľstvom obce prechádzala práve Šumiacom. Miestni obyvatelia boli hlboko veriaci katolíci (v r. 1930 vyše 97 %), ktorí pravidelne chodievali do kostola, na spoveď a sväté prijímanie, svätili nedele a cirkevné sviatky. Snažili sa dodržiavať ostatné, cirkvou stanovené kresťanské zásady pri uzatváraní manželstiev, narodení dieťaťa, pohreboch, výchove v rodine a ctili si aj ostatné zvyky a tradície (Rybár a i., 2008). Ich bohoslužobné obrady boli pôvodne pravoslávne so staroslovienskym liturgickým jazykom.

Osoby židovského vierovyznania v r. 1930 tvorili 0,6 % a v r. 1938 0,4 % obyvateľstva politického okresu Brezno, zatiaľ čo k židovskej národnosti sa hlásilo pri oboch sčítaniach zhodne 0,1 % obyvateľov. Nízky podiel izraelitov mal svoje korene v minulosti. Ich postavenie sa čiastočne zlepšilo po vydaní Tolerančného patentu, kedy nadobudli občiansku a náboženskú slobodu. Židia podobne ako ostatné národnosti v Uhorsku boli po vzniku prvej Československej republiky poznačení bremenom generálnej maďarizácie. V r. 1919 najmä Židia na východnom Slovensku sa pridávali na stranu Maďarskej republiky rád a odmietavo pristupovali k československým légiam, čo sa vo formujúcom štáte stalo „trňom v oku“ miestnych obyvateľov. Izraeliti sú rasovo značne odlišní od ostatného obyvateľstva. Preto bolo iste významné, že sa im umožnilo hlásiť sa pri sčítaní v r. 1921 k národnosti židovskej (Koláček, 1934). Obyvateľstvo židovskej konfesie na Horehroní sa koncentrovalo najmä v Brezne, ktoré bolo sídlom židovskej náboženskej obce v rámci politického okresu. Židia boli integrálnou súčasťou občianskej komunity mesta. Pracovali najmä v slobodných povolaniach, vlastnili obchody a poskytovali rôzne služby. Spoločné modlitby odbavovali v synagóge na dnešnej Štúrovej ulici. Obyvatelia Brezna vídali slávnostne oblečených Židov počas viacdenných sviatkov Roš Hašana a Pesach, keď sa v breznianskych rodinách usadili aj veriaci Židia z okolitých obcí (Krištofová, 2005). Spoločenské udalosti v prvej polovici minulého storočia spôsobili výrazný pokles osôb príslušnej denominácie (napr. v r. 1930 sa k židovskej konfesii hlásilo len 159 obyvateľov Brezna). Ešte tragickejšie dopadli v rokoch vojnového slovenského štátu, keď odsunmi do pracovných a neskôr koncentračných táborov bola breznianska komunita prakticky zlikvidovaná. Na vidieku bolo židovské obyvateľstvo málopočetné. Za zmienku stojí ich prítomnosť na východe Horehronia, kde mali vedúce postavenie v obchode a finančníctve. Po zrušení železniární v rámci Pohorelského železiarskeho komplexu pod Coburgovskou správou sa však odsťahovali.

Tab. 5: Religiózna štruktúra obyvateľstva obcí politického okresu Brezno v roku 1930 ¹⁾Table 5: Religious structure of the population living in villages in the district of Brezno in 1930 ¹⁾

Obec	R e l i g i a (v %)			
	Rímskokatolícka	Gréckokatolícka	Evanjelická a. v. ²⁾	iná a bez vyznania
Bacúch	98,7	-	0,9	0,4
Beňuš ³⁾	99,0	0,2	0,7	0,1
Brezno	62,0	0,6	36,7	0,7
Bystrá	98,2	1,8	-	-
Čierny Balog	98,5	0,1	0,7	0,7
Dolná Lehota	82,6	-	17,4	-
Heľpa	98,1	0,2	1,1	0,6
Horná Lehota	51,2	-	48,2	0,6
Hronec	92,3	0,2	5,1	2,4
Jarabá	47,5	-	52,5	-
Jasenie	98,1	-	1,2	0,7
Michalová	97,8	0,5	1,4	0,3
Mýto p. Ďumbierom	38,2	-	61,2	0,6
Nemecká	98,9	-	0,7	0,4
Osrblie	96,6	-	2,9	0,5
Podbrezová	86,0	0,2	12,1	1,7
Pohorelá	97,9	0,2	1,1	0,8
Pohronská Polhora	98,4	0,1	1,1	0,4
Polomka	98,1	0,3	1,0	0,6
Predajná	94,8	0,1	4,5	0,6
Ráztoka	99,8	-	0,2	-
Šumiac ⁴⁾	27,3	69,9	1,8	1,0
Telgárt	8,9	89,1	1,2	0,8
Valaská	91,9	0,2	6,6	1,3
Závadka n. Hronom	99,3	0,2	0,3	0,2

¹⁾ obce Drábsko, Lom nad Rimavicou a Sihla neboli administratívnou súčasťou Horehronia

²⁾ aj s evanjelickou reformovanou cirkvou

³⁾ vrátane Bravčova

⁴⁾ vrátane Valkovne

Prameň vstupných údajov:

Kvietok, L. 1943. Zemepis Horehronia - vlastivedná štúdia Banskobystrického a Breznianskeho okresu. Zvolen.

Z obdobia po 2. svetovej vojne je možné sledovať vývoj religióznej štruktúry len na základe štyroch cenzov. Prvý sa uskutočnil v r.1950 po politickom prevrate, avšak príslušnosť k náboženskému vyznaniu sa pri ňom ešte zisťovala. Výsledky boli spracované podľa obcí, ale publikovali sa len sumárne údaje za celé Slovensko v kombinácii s národnostnou štruktúrou. V nasledujúcich troch sčítaniach sa náboženské vyznanie nezisťovalo. V r. 1949 minister spravodlivosti A. Čepička predniesol na rokovaníach s rímskokatolíckymi biskupmi ultimátum, v ktorom žiadal vyhlásiť jednoznačnú lojalitu vláde, zrušiť suspenzie kňazom spolupracujúcich s režimom a suspendovať tých duchovných, ktorí boli odsúdení za údajnú protištátnu činnosť. V tom istom roku predsedníctvo ústredného výboru komunistickej strany prijalo smernicu o ďalšom boji proti rímskokatolíckej cirkvi (zákaz katolíckych spolkov, zastavenie vydávania cirkevnej tlače atď.). V r. 1950 sa uskutočnil v Prahe vykonštruovaný proces s predstaviteľmi cirkevných rádov a príslušníci bezpečnostných a policajných zložiek začali celoštátnu akciu „K“ – obsadenie mužských kláštorov a internáciu rehoľníkov (Škvarna a i., 1997). Obdobný postoj zaujal štát aj k ostatným náboženstvám. Už v r. 1950 môžeme sledovať prvú otvorenú protizidovskú propagandu. Išlo o politický proces s R. Slánskym a jedenástimi spoluobžalovanými, ktorý verejne vysielal štátny rozhlas. Boli síce obvinení z velezrady, sabotáže a špionáže, no počas procesu sa prokurátor niekoľkokrát ponížujúcim spôsobom zmienil o ich židovskom pôvode (Salner, 2005). Antisemitizmus sa stal neoddeliteľnou súčasťou komunistickej agendy aj v období sedemdesiatych a osemdesiatych rokov minulého storočia. V r. 1972 bola zahájená akcia Ministerstva vnútra s názvom Pavúk. Išlo o sledovanie občanov židovského pôvodu s údajným cieľom vytvoriť kartotéku všetkých Židov v Československu. Oficiálnym dôvodom bola nutnosť obozretnosti komunistickej strany voči „zlu“ sionizmu (Heitlingerová, 2007). V sedemdesiatych rokoch žilo na Slovensku približne 3 tis. Židov, počet však neodpovedá skutočnosti, pretože veľká časť sa zriekla nielen identity, ale aj vlastných mien (Poláčik, 2000).

Začiatok päťdesiatych rokov sa niesol v znamení pravoslavizácie gréckokatolíckych veriacich za pomoci štátnych orgánov. Politická moc zlikvidovala Gréckokatolícku cirkev za jej negatívny postoj k novému usporiadaniu geopolitických pomerov v strednej a východnej Európe. Cirkevné zhromaždenie v Prešove (sobor) zrušilo platnosť Užhorodskej únie a schválilo manifest o prestupe gréckokatolíkov na pravoslávie. Aj napriek tomu, že neexistovalo súdne rozhodnutie o zrušení cirkvi, gréckokatolíci boli postavení mimo zákon. Štát všetok ich majetok previedol na pravoslávnu cirkev. Hoci činnosť Gréckokatolíckej cirkvi bola povolená v r. 1968 uznesením vlády ČSSR č. 205/1968, k riešeniu majetkových sporov mohlo dôjsť až po novembri 1989. V r. 2000 po období vzájomnej nevraživosti, ťahaníc a súdnych sporov obe cirkvi

podpísali dohodu s vládou Slovenskej republiky, že nebudú voči sebe navzájom ani voči štátu uplatňovať žiadne majetkové nároky.

Postoj štátu k cirkvám v socializme, nesúci sa v duchu filozofie dialektického a historického materializmu vplýval aj na počet veriacich. I keď nemáme k dispozícii relevantné štatistiky je evidentné, že protináboženská propaganda sa na výsledkoch cenzu 1991 prejavila zmenami v náboženskej štruktúre obyvateľstva a v jeho zosvedštení. Za predchádzajúce obdobie došlo k ohraničeniu výchovného pôsobenia cirkví (zrušenie vyučovania náboženstva na základných školách), prenasledovaniu jej aktívnych členov, konfiškácii cirkevných budov a zariadení a likvidácii rehoľných rádov.

Do istej miery ovplyvnil stupeň religiozity obyvateľstva osobitý spôsob štatistického zisťovania v r. 1991, ktorý sa prejavil v tom, že na otázku o náboženskom vyznaní sa nevyžadovala od respondentov žiadna odpoveď. V otázke č. 14 sa zisťovalo náboženské vyznanie ako deklaratívny znak formou sebazaradenia (Pastor, 1994). Do programu sčítania bola k predmetnej otázke predložená nasledovná definícia: „Náboženské vyznanie - zapíšte náboženské vyznanie, ku ktorému sa hlásite alebo ste bez vyznania“. Vo vysvetlivkách bolo ďalej uvedené: „Náboženské vyznanie - rozumie sa účasť na náboženskom živote niektorej cirkvi (náboženskej spoločnosti) alebo vzťah k nej a je ponechané na každom, aby sa slobodne vyjadril o svojom náboženskom vyznaní, alebo aby uviedol, že je bez vyznania. Náboženské vyznanie, ku ktorému sa hlásite uveďte presne. U detí do 15 rokov uvedú rodičia náboženské vyznanie podľa svojho uváženia“ (Srb - Andrlé, 1994). Aj napriek mnohým diskusiám a pochybnostiam odpovedalo na túto otázku 82,2 % z celkového počtu bývajúcich obyvateľov Horehronia. Podiel veriacich t.j. osôb, ktoré uviedli náboženské vyznanie predstavoval 73,4 %. Osôb s nezisteným vyznaním bolo evidovaných 11,8 tis. a osôb bez vyznania 5,8 tis. Podielom 8,8 % sa okres zaradil v rámci Slovenska medzi okresy s vyšším percentom obyvateľstva bez vyznania (tab. 6).

Interesantný bol počet osôb s nezisteným vyznaním. Ich vyjadrenia sa k otázke č. 14 môžeme považovať za nielen možné ale i logické. Do istej miery boli vnímané ako dôsledok agitácie o vyslovene súkromnej povahe tejto charakteristiky, na zistenie ktorej štát nemá právo. Na otázku kto boli títo ľudia neexistuje jednoznačná odpoveď. Mohli to byť tí, ktorí sa nepovažovali za veriacich, ale z rôznych dôvodov sa nechceli deklarovať ako ateisti. Inú skupinu mohli tvoriť tí, ktorí boli formálne príslušníkmi niektorej cirkvi, ale v ich živote sa to neprejavilo. Ďalšiu skupinu mohli predstavovať tí, ktorí síce neboli pokrstení, ale vo svojom vnútri pociťovali existenciu niečoho nadzmyslového. Ak by sa pri tejto otázke uvažovalo s variantom nejakej neutrálnej odpovede napr. „nerozhodný“ pravdepodobne by ju uviedla v sčítacích hárkoch väčšia časť z tých 17,8 % obyvateľov okresu Brezno, ktorí nechali otázku č. 14 bez odpovede. Počet osôb bez odpovede na príslušnú otázku nemožno považovať za náhodný, čo názorne dokumentuje obr. 1. Vo všetkých obciach okresu Brezno isté percento

obyvateľov túto otázku nezodpovedalo. Hodnoty sa pohybovali v rozpätí od 3,8 % (Heľpa) do 29,8 % (Podbrezová).

Tab. 6: Religiózna štruktúra obyvateľstva Horehronia v roku 1991

Table 6: Religious structure of the population in the Upper – Hron region in 1991

Vierovyznanie	1991 ¹⁾	religiozita A ²⁾	religiozita B ³⁾	religiozita C ⁴⁾
Rímskokatolícke	65,8	80,2	72,2	89,7
Gréckokatolícke	3,4	4,1	3,7	4,6
Pravoslávne	0,2	0,2	0,2	0,3
Evanjelické a. v.	3,8	4,6	4,1	5,1
iné	0,2	0,3	0,2	0,3
neudané	17,8	-	19,6	-
Osoby bez vyznania	8,8	10,6	-	-
Celkový počet obyvateľov	66 410	54 556	60 596	48 742

¹ v %

²⁾ Príslušníci jednotlivých cirkví po odčítaní osôb „s nezisteným vyznaním“

³⁾ Príslušníci jednotlivých cirkví po odčítaní osôb „bez vyznania“

⁴⁾ Príslušníci jednotlivých cirkví po odčítaní osôb „s nezisteným vyznaním“ a „bez vyznania“

Prameň vstupných údajov:

Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991 (sčítacie listy OB 2; okres 5301 Banská Bystrica). 1992. Bratislava: Štatistický úrad SR.

Ak údaje v druhom stĺpci tab. 6 vyjadrovali celkové ukazovatele religiozity, v ďalšom prehľade tabuľky sme sa zamerali na tri odvodené ukazovatele. V prvom prípade sme sa pýtali aká je štruktúra náboženského vyznania obyvateľstva, ktoré vyplnilo odpoveď na otázku 14 sčítacieho listu, teda tých, ktorí o svojej náboženskej eventuálne cirkevnej príslušnosti poskytli informáciu. Tento súbor zahrňoval 54,6 tis. obyvateľov. V takto zúženom súbore sa zvýšil podiel jednotlivých náboženských denominácií ako aj podiel osôb bez vyznania. V druhom prípade bol štatistický súbor zmenšený o obyvateľov „bez vyznania“. Pozostával zo 60,6 tis. obyv., z ktorých bolo 72,2 % rímskych katolíkov a takmer 20 % obyvateľov s nezisteným vyznaním. V treťom prípade bol súbor zmenšený nielen o obyvateľov, ktorí neuviedli odpoveď na otázku 14 sčítacieho listu, ale aj o obyvateľov „bez vyznania“. V takto zúženom súbore 48,7 tis. „veriacich“, bolo rímskych katolíkov takmer 90 % a evanjelikov 5,1 %.

Obr. 1: Odpovede na otázku č. 14 pri sčítaní ľudu v okrese Brezno v roku 1991

Figure 1: The answers for a question 14 at census in the district of Brezno in 1991

1. Podbrezová 2. Brezno 3. Bystrá 4. Valaská 5. Hronec 6. Telgárt 7. Horná Lehota 8. Mýto pod Ďumbierom 9. Valkovňa 10. Dolná Lehota 11. Jasenie 12. Závadka nad Hronom 13. Šumiac 14. Predajná 15. Lom nad Rimavicou 16. Osrbľie 17. Jarabá 18. Ráztoka 19. Pohorelá 20. Čierny Balog 21. Beňuš 22. Drábsko 23. Nemecká 24. Polomka 25. Michalová 26. Pohronská Polhora 27. Bravčovo 28. Sihla 29. Bacúch 30. Heľpa

Prameň vstupných údajov:

Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991. 1992. Banská Bystrica: Okresné oddelenie Slovenského štatistického úradu.

Prehľad o rozmiestnení príslušníkov hlavných denominácií pri cenzu 1991 v jednotlivých obciach Horehronia podáva tab. 7. V nej sú uvedené aj štatistické údaje zo sčítania 2011, dokumentujúce mierny nárast religiozity na úkor tých osôb, u ktorých vierovyznanie nebolo zistené. Nezanedbateľnou skutočnosťou bolo aj relatívne zastúpenie ateistov, ktorí prevyšovali sumár ostatných relígií s výnimkou rímskych katolíkov. Podiel osôb bez vyznania v Bystrej a Mýte pod Ďumbierom prekročil 20 % hranicu, vo Valaskej, Podbrezovej a Brezne sa k nej priblížil. Naopak v Heľpe sa k ateistom prihlásilo necelé pol percento obyvateľov.

Tab. 7: Religiózna štruktúra obyvateľstva Horehronia podľa obcí pri cenzocho 1991 a 2011 ¹⁾Table. 7: Religious structure of the population in villages of the Upper-Hron region, census 1991 and 2011 ¹⁾

Obec	R e l i g i a										Obyvateľstvo	
	Rímskokat.		Gréckokat.		Evanjelic. a. v.		iná		nezistená		bez vyznania	
	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011
Bacúch	92,4	83,8	-	-	0,4	1,8	-	1,1	6,6	7,7	0,6	5,6
Beňuš	85,5	84,8	0,3	0,6	0,6	1,1	0,1	1,9	10,5	5,7	3,0	5,9
Braváčovo	90,3	85,2	0,3	0,4	0,1	0,1	0,2	0,8	6,9	9,8	2,2	3,7
Brezno	53,5	55,7	0,7	0,8	6,8	6,8	0,3	1,6	24,9	16,8	16,8	18,3
Bystrá	55,6	56,2	-	0,5	5,6	4	1,4	4,4	27,1	11,3	10,3	21,2
Čierny Balog	85,6	84,9	0,1	0,1	0,3	0,5	0,1	0,9	11,5	8,0	2,4	5,6
Dolná Lehota	69,6	69,1	-	-	7,2	5,6	-	0,1	19,7	11,9	3,5	13,3
Drábsko	86,4	78,3	-	-	0,3	1,4	-	1,0	12,2	7,7	1,1	11,6
Heľpa	95,3	95,2	0,2	0,5	0,1	0,5	0,2	0,4	3,8	2,9	0,4	0,5
Horná Lehota	48,5	52,9	0,7	-	21,9	17,2	0,4	1,7	20,4	12,2	8,1	16,0
Hronec	64,8	58,2	0,7	0,6	3,0	2,0	0,4	2,4	22,1	19,5	9,0	17,3
Jarabá	59,5	53,2	-	-	21,6	10,6	-	-	8,1	19,2	10,8	17,0
Jasenie	75,9	80,3	-	-	1,8	2,3	0,3	1,0	19,8	6,2	2,2	10,2
Lom n. Rimavicou	79,5	89,8	0,5	0,3	0,3	0,7	-	-	16,1	5,5	3,6	3,7
Michalová	87,1	82,2	0,1	-	1,2	1,7	-	1,1	9,9	9,9	1,7	5,1
Mýto p. Dumb.	41,6	44,9	0,3	0,2	29,4	22,1	0,2	2,7	23,0	6,7	5,5	23,4
Nemecká	84,5	76,9	0,3	0,2	2,2	2,8	0,1	1,9	5,1	9,3	7,8	8,9
Osrblie	80,3	84,2	-	-	0,4	1,0	-	3,4	17,8	5,2	1,5	6,2
Podbrezová	52,4	53,9	0,4	0,6	4,5	4,6	0,1	1,4	29,8	20,0	12,8	19,5
Pohorelá	84,6	84,2	0,7	1,4	0,3	0,3	0,1	1,3	12,4	8,4	1,9	4,4
Pohronská Polhora	89,5	84,1	0,2	0,3	0,6	0,8	0,1	0,8	8,2	9,1	1,4	4,9
Polomka	86,0	84,8	0,3	0,8	0,4	0,8	0,7	1,2	10,4	6,6	2,2	5,8
Predajná	77,2	72,1	0,2	0,2	2,6	2,2	0,2	1,3	12,5	11,9	7,3	12,3
Ráztoka	83,2	77,7	0,3	-	1,5	0,7	-	1,4	4,9	6,5	10,1	13,7
Sihla	92,6	84,7	-	-	-	-	-	0,5	6,4	11,3	1,0	3,5
Šumiac	18,5	15,8	57,6	68,4	0,5	1,4	2,9	1,8	16,3	9,6	4,2	3,0
Telgárt	6,7	8,5	58,8	78,4	0,5	0,4	3,3	3,4	8,6	7,8	22,1	1,5
Valaská	58,5	65,6	0,4	0,6	3,7	2,9	0,2	1,3	20,0	9,9	17,2	19,7
Valkovňa	64,4	65,9	11,2	14,5	0,3	-	-	1,0	21,9	18,4	2,2	0,2
Závadka n. Hronom	76,9	76,6	1,0	2,4	0,6	0,7	0,6	2,0	15,3	13,1	5,6	5,2
Horehronie	65,8	66,3	3,4	4,1	3,8	3,7	0,4	1,5	17,8	12,3	8,8	12,1

¹⁾ v %

Prameň vstupných údajov:

Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991. 1992. Banská Bystrica: Okresné oddelenie Slovenského štatistického úradu.

<http://portal.statistics.sk> (výsledky SODB 2011); 28. 9. 2012

Poradie cirkví podľa počtu členov sa v predchádzajúcich dvoch sčítania výraznejšie nezmenilo. Čelné pozície v rámci okresu Brezno si udržali Rímskokatolícka cirkev a kategória bez vyznania. Evanjelická cirkev a. v. poklesla - vymenila si poradie s Gréckokatolíckou cirkvou, obdobne aj Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia s Pravoslávnu cirkvou. Menšinové cirkvi resp. náboženské spoločnosti nezaznamenali väčšie presuny s výnimkou príslušníkov Cirkvi adventistov siedmeho dňa (posun z 9. na 12. miesto). Bahajské spoločenstvo a Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní patrili v r. 2001 do kategórie ostatné cirkvi a Novoapoštolská cirkev získala registráciu až po r. 2001. Vypočítaný koeficient poradovej korelácie (Kruegerov - Spearmanov) mal hodnotu - 0,765, čo signalizuje medzi poradiami štatistických jednotiek existenciu stredne silnej nepriamej závislosti.

Jednotlivé religie majú špecifickú územnú organizáciu, ktorá nemusí kopírovať hranice administratívnych jednotiek štátu. Podľa schematizmu Rímskokatolíckej cirkvi veriaci na Horehroní patria do východnej provincie a Rožňavskej diecézy, pod ktorú spadá dekanát Brezno, pozostávajúci z 15 farností a 17 filiállok a dekanát Hron, ktorý sa skladá zo 6 farností a 9 filiállok. Farnosť v Lome nad Rimavicou s filiálkami Drábsko, Sedmák a Sihla je v rámci tohto dekanátu územne samostatne vymedzená. Gréckokatolíci patria do Bratislavskej eparchie a farností v Brezne, na Šumiaci a v Telgárte. Protestanti sa sústreďujú najmä v cirkevnom zbore v Brezne, ktorý prináleží do Zvolenského seniorátu a západného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v.

Diverzifikácia religióznej štruktúry na úrovni obcí

Problematika religióznej priestorovej štruktúry Slovenska mohla byť v odbornej literatúre otvorená až po sčítaní ľudu v r. 1991, ktoré vytvorilo informačnú platformu pre komplexnejšie vedecké analýzy (Poláčik, 1996). Cenzus sa tak stal základom pre bližšie poznanie priestorových vzťahov religióznej štruktúry aj v nižších administratívnych jednotkách Slovenska.

Diverzifikácia religióznej štruktúry obyvateľstva Horehronia vychádzala z metodiky, ktorú použili Gajdarová - Mládek (1993). Za hlavný prvok religióznej štruktúry obyvateľstva sa považovala tá relígia, ktorej podiel v danej obci bol rovný alebo vyšší ako 50 % z počtu obyvateľov, ktorí uviedli konkrétnu cirkev alebo boli bez vyznania. Vedľajšiu relígiu určoval podiel 25 - 50 %. Ak bol podiel relígie v rozpätí intervalu 1 - 25 považovali sme ju za doplnkovú. Na základe relatívneho zastúpenia jednotlivých relígií pri poslednom cenzu (2011) sme rozlíšili šesť typov religióznej diverzifikácie (tab. 8).

Tab. 8: Typy religióznej diverzifikácie v okrese Brezno v roku 2011

Table 8: The types of religious diversification in the district of Brezno in 2011

Typ religióznej diverzifikácie	Obec
1 hlavná relígia	Heľpa
1 hlavná a 1 doplnková relígia	Braväcovo, Čierny Balog, Lom nad Rimavicou, Pohronská Polhora, Polomka, Ráztoka, Sihla, Valkovňa,
1 hlavná a 2 doplnkové relígie	Beňuš, Dolná Lehota, Horná Lehota, Jarabá *, Jasenie, Michalová, Nemecká, Osrbľie, Podbrezová *, Pohorelá, Predajná, Valaská *, Závadka nad Hronom
1 hlavná a 3 doplnkové relígie	Bacúch, Brezno *, Bystrá *, Drábsko, Hronec *, Telgárt
1 hlavná a 4 doplnkové relígie	Šumiac
2 vedľajšie a 1 doplnková relígia	Mýto pod Ďumbierom *

* s vyšším zastúpením obyvateľstva bez vyznania (nad 20 %)

Poláčik (1996) použil pri hodnotení religióznej rôznorodosti index diverzifikovanosti. Na jeho základe sme si vypočítali príslušné hodnoty pre jednotlivé obce Horehronia, pričom sme použili hranicu minimálne 1 - percentuálneho zastúpenia veriacich konkrétnej cirkvi a obyvateľov bez vyznania. Index nadobúdala hodnoty od 0,2 do 1. S hodnotami, blížiacimi sa k 1 bola náboženská štruktúra pestrejšia, naopak pri nižších hodnotách homogénnejšia. Takmer polovica obcí mala hodnotu 0,6. Hraničné hodnoty dosiahli dve obce. Homogénnu štruktúru na úrovni 0,2 mala Heľpa s dominanciou rímskych katolíkov. Heterogénnou štruktúrou sa vyznačoval Šumiac s hodnotou 1. V tejto obci mali významné zastúpenie najmä gréckokatolíci.

Záver

Genéza konfesionalnej štruktúry Horehronia nadväzuje na historicko-religiózny vývoj na území Slovenska a v centrálnej Európe s vplyvom pôvodného západného kresťanstva pod správou Ríma, príchodom pravoslávneho valašského obyvateľstva, transformovaného neskôr na gréckokatolícku vieru, reformáciou a protireformáciou. Postoj štátu k cirkvám v socializme, nesúci sa v duchu filozofie dialektického a historického materializmu vplýval aj na počet veriacich. I keď nemáme k dispozícii relevantné štatistiky je evidentné, že cirkevné pomery na Horehroní odrážali ateistické smerovanie spoločnosti. Podľa cenzu v r. 2011 bolo v okrese Brezno evidovaných približne 7,9 tis. osôb s nezisteným vyznaním a

takmer 7,8 tis. osôb bez vyznania. Podielom 12,1 % sa okres zaradil v rámci Slovenska medzi okresy, ktorých hodnoty sa približovali k celoslovenskému priemeru obyvateľstva bez vyznania.

Poradie cirkví podľa počtu členov sa v predchádzajúcich dvoch sčítania výraznejšie nezmenilo. Čelné pozície si udržali Rímskokatolícka cirkev a kategória bez vyznania. Evanjelická cirkev a. v. poklesla - vymenila si poradie s Gréckokatolíckou cirkvou. Vypočítaný koeficient poradovej korelácie mal hodnotu - 0,765, čo signalizuje medzi poradiami štatistických jednotiek existenciu stredne silnej nepriamej závislosti.

Na základe zastúpenia jednotlivých religii pri ostatnom cenzu sme rozlíšili 6 typov religióznej diverzifikácie. Medzi obcami výrazne prevažoval typ s 1 hlavnou a 2 doplnkovými religiami. Takmer polovica obcí mala zastúpenie obyvateľstva bez vyznania nad 10 %. Podľa indexu diverzifikovanosti skoro polovica obcí mala hodnotu 0,6. Hraničné hodnoty dosiahli dve obce. Homogénnu štruktúru na úrovni 0,2 mala Heľpa s dominanciou rímskych katolíkov. Heterogénnu štruktúrou sa vyznačoval Šumiac s hodnotou 1. V tejto obci mali významné zastúpenie najmä gréckokatolíci.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu GAPF 2/01/2012.

Literatúra

- Bačík, M. 2007.** Demogeografická analýza Horehronia. FPV UMB Banská Bystrica (monografia). ISBN 978-80-8083-810-2
- Beňko, J. 1991.** Valasi, Oláhovia, Rusíni. Historická revue, II/1, s. 7 - 9. ISSN 1335 - 6550
- Binder, R. 1962.** Osadníci na Horehroní. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo.
- Bovan, M. 2005.** Krátky prehľad histórie evanjelickej cirkvi. In Štulrajterová, A. - Weiss, J. (eds.). Brezno v premenách času. Banská Bystrica: štúdio Harmony. ISBN 978 - 80 - 89151- 07 - 3
- Davie, G. 1990.** Believing without Belonging. In: Social Compass, 37, 4.
- Gajdarová, A. - Mládek, J. 1993.** Vybrané priestorové črty religióznej štruktúry obyvateľstva Slovenska. In Očovský, Š. - Volná, A. (eds.) Zborník referátov zo IV. demografickej konferencie. Bratislava: (SŠDS), s. 17- 25.
- Heitlingerová, A. 2007.** Ve stínu holocaustu a komunizmu: Česi a slovenskí židé po roce 1945. Praha: G plus G. ISBN 978 - 80 - 86103 - 97- 6
- Hreblay, A. 1954.** Brezno a okolie (turistický sprievodca). Bratislava: ŠTN.
- [http:// portal.statistics.sk](http://portal.statistics.sk)** (výsledky SODB 2011); 28. 9. 2012
- Kadlecová, G. 1967.** Socioekonomický výskum religiozity Severomoravského kraje. Praha.

- Kohútová, M. 1997.** Národnostná a náboženská štruktúra obyvateľov Záhoria v 17. storočí. Demografie, 39, s. 110 - 113. ISSN 001 - 826
- Kolářek, F. 1934.** Zeměpis Československa. Praha. Melantrich a. s.
- Krištofová, I. 2005.** Z histórie židovskej náboženskej obce. In Štulrajterová, A. - Weiss, J. (eds.). Brezno v premenách času. Banská Bystrica: štúdio Harmony. ISBN 978 - 80 - 89151- 07 - 3
- Kvietok, L. 1943.** Zemepis Horehronia - vlastivedná štúdia Banskobystrického a Breznianskeho okresu. Zvolen.
- Očovský, Š. 1993.** Vývoj religióznej štruktúry obyvateľstva na Slovensku. Geografický časopis, 45, s. 163 - 181. ISSN 0016 - 7193
- Pastor, K. 1994.** Výpovedná hodnota štatistických údajov o religiozite. Demografie 36, s. 173 - 179. ISSN 001 - 826
- Poláčik, Š. 1996.** Diverzifikovanosť religióznej štruktúry Slovenska (rok 1991). Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 39, s. 183 - 193. ISBN 80 - 223 - 1131 - 6
- Poláčik, Š. 2000.** Atlas cirkví, náboženských spoločností a religiozity Slovenska. Bratislava: Chronos. ISBN 80 - 967860 - 8 - 3
- Rybár, M. a i. 2008.** Šumiac, dedinôčka naša ... Šumiac: Raviso, s. r. o. ISBN 978 - 80969976 - 5 - 7
- Salner, P. 2005.** Židovská komunita a štátna politika po novembri 1989. In Šutaj, Š. Národnostná politika na Slovensku po roku 1989. Prešov: Universum.
- Sokolovský, L. 2002.** Dedina na valašskom práve. História, 2/2, s. 4 - 6. ISSN 1335 - 8316
- Soznam miest na Slovensku podľa popisu ľudu z roku 1919. 1920.** Bratislava: Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska.
- Srb, V. - Andrie, A. 1994.** Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky k 3. březnu 1991. Demografie 36, s. 181 - 188. ISSN 001 - 826
- Srb, V. 1997.** Náboženské vyznání a demografické, sociálně ekonomické a kulturní charakteristiky obyvatelstva České republiky. Demografie 39, s. 191 - 202. ISSN 001 - 826
- Šášky, L. 1981.** Kamenná krása našich miest. Martin: Neografia.
- Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991** (sčítacie listy OB 2; okres 5301 Banská Bystrica). 1992. Bratislava: Štatistický úrad SR.
- Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991. 1992.** Banská Bystrica: Okresné oddelenie Slovenského štatistického úradu.
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001.** Bratislava: Štatistický úrad SR.
- Škvarna, D. a i. 1997.** Lexikón slovenských dejín. Bratislava: SPN. ISBN 80 - 10 - 00872 - 9
- Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2010.** Bratislava: Štatistický úrad SR

RELIGIOUS STRUCTURE OF THE POPULATION IN UPPER – HRON REGION

Summary

The article is focused on the religious structure of the population in the Upper-Hron region. Its current status has to be assessed in the context of the religious situation in Slovakia which has gradually been created under the influence of various factors, particularly political and economic ones.

In compliance with the ideology of socialism, until the end of the second half of the 19th century, the continuity of taking data regarding religious structure of the population had been interrupted.

Characteristic features of the religious structure are size, type and allegiance to particular denominations. Religious status can be influenced by several factors, for example sex, education, urbanization etc.).

Formation of the religious situation in the observed region is based on the historical development of religious and ethnic structure in Slovakia. Christian alliances used to be important Christian centers. Other important Christian centers were medieval towns which played a leading role in the development of gothic and late-gothic sacral architecture.

In the first half of the 20th century, spatial distribution of religions was influenced by the position of Roman Catholics. They prevailed all over Slovakia, with the exception of a few isolated “islands” with numerous representation of protestants - Brezno, Horná Lehota, Jarabá, Mýto pod Ďumbierom and Greek Catholics - Šumiac, Telgárt.

Table 7 outlines the religious structure in particular villages of the Upper-Hron region in the years 1991 and 2011. Data from the year 2011 report an increase of religiosity, however denomination of some inhabitants was not taken into account. An interesting is the fact that the number of atheists is higher than the summary number of other religions, except for Roman Catholics.

Mgr. Miloš Bačík, PhD.

Katedra geografie, Pedagogická fakulta

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

E – mail: milos.bacik@ku.sk